

ZEMSKÁ PORODNICE

V době, kdy Český zemský výbor požádal Hlávku o vypracování projektu na Zemskou porodnici v Kateřinské ulici (*dnes Apolinářské - ano, oné dodnes provozované pražské porodnici, známé pod lidovým názvem U Apolináře nebo starším Kateřinky*), měl Hlávka již místo, kde měla porodnice stát, obhlédnuté. Průzkum terénu si iniciativně udělal přesto, že se na něj se zadáním projektu ještě nikdo oficiálně neobrátil - jen šla taková šuška.

Hlávka však spojil příjemné s užitečným. V Praze se totiž nakrátko zastavil při své svatební cestě, aby svoji mladou choť představil pražské společnosti a přátelům. V jednadvacetileté Marii Čermákové získal 12. ledna 1862 velmi vzdělanou a oddanou ženu. Byla rodačkou z Přeštic a Hlávkovou studentskou láskou. Uvedení své ženy do pražské společnosti tedy Hlávka spojuje s kompletní obhlídkou budoucího staveniště, takže když se šuška změnila v roce 1863 v oficialitu, nabídku přijímá, a takto dobře připraven vypracuje projekt ještě téhož roku. K jeho realizaci přistupuje s důsledností sobě vlastní. Předně nastuduje vše, co se, tehdy o porodnictví ví, dále pak perfektně zužitkuje své zevrubné studie nemocnic ve Francii, Belgii, Německu a Anglii, které pořídil při cestování za státní stipendium, a navíc si některé další, nyní po obdržení zakázky, objednal. Novogotický sloh Zemské porodnice nevolí Hlávka jen z osobní záliby pro středověké slohy a velké přátelství s Friedrichem Schmidtem. Hlavní motivací mu spíše je to, že novogotická forma se ve druhé a třetí čtvrtině 19. století začíná prosazovat zvláště u nemocnic, kde se koncepčně uplatňuje lépe než dosavadní klasicismus. Pravda, současné rodičky ten pocit asi nemají, zejména přidruží-li se k této dnes pro porodnici nezvyklé stavbě nemalé problémy našeho zdravotnictví. Nicméně Hlávkově se daří vypracovat na tehdejší dobu projekt, který je po provozní a dispoziční stránce první moderně řešenou nemocniční stavbou v Českých zemích a svým rozsahem patrně největší porodnicí v tehdejší Evropě. Projekt se líbí a Zemský výbor Království Českého pověřil Hlávku v roce 1863 vypracováním plánů nové porodnice.

Porovnáme-li projekt porodnice s projektem černovecké rezidence (*Projekt rezidence biskupa řecko-katolické církve v Černovcích v Bukovině. Dnešní ukrajinské město s 200 tisíci obyvateli, zhruba 280 kilometrů jihovýchodně od Lvova, poblíž rumunských hranic, patřilo v té době k území pod správou rakouských úřadů. Dnes je v objektu ukrajinská univerzita Juria Fed'koviče.*), neubráníme se dojmu, jisté podobnosti. To je přirozené. Jsou to stavby od jednoho architekta a navíc ze stejného období. Bylo by tedy spíše podivné, kdyby se podobný rukopis neobjevoval.

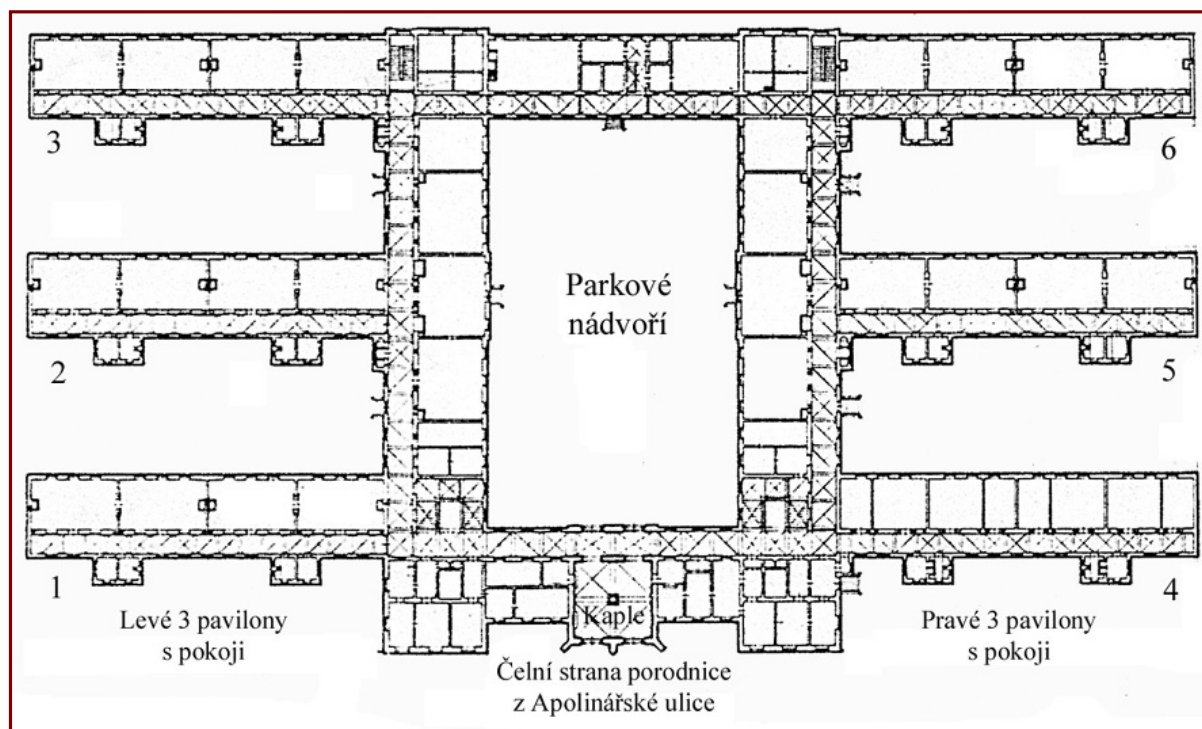

Fotografie z publikace univerzity Juria Fed'koviče

Josef Hlávka za tuto stavbu,
v rozsahu poloviny Versailles
postavenou v letech
1864 – 1878,
získává medaili za II. cenu
v oboru architektury na Světové
výstavě v Paříži 1867

Podobnost ještě umocňuje použití stejného stavebního materiálu, a to režných cihel bez omítky. V celé dosavadní literatuře to bylo připisováno Hlávkově praktičnosti. S cihlami měl dobré zkušenosti, a tak je použil i zde, ale v jiném barevném řešení. Cihly jsou rudé, pod římsami oken černě, na kordonech a římsách zeleně polévané. Skutečnost je ale jiná. Jak vypovídá archiv bývalého Zemského výboru Království Českého, nebyl to Hlávka, kdo rozhodl o použití neomítnutých režných cihel. Zemský výbor jmenoval komisi lékařských odborníků, která posuzovala Hlávkovy prováděcí plány. Její doporučení a požadavky bylo nutné do projektu zapracovat. Jedno z hlavních rozhodnutí této komise pak bylo provést fasády stavby z neomítaných režných cihel. Těžko dnes objektivně posoudíme, zda požadavek na fasádu z režného zdiva bez omítky byl z důvodu zamezení infekcí, především horečky omladnic, zcela správný. Podstatné je, že komise lékařských odborníků o správnosti tohoto řešení z medicínského hlediska přesvědčena byla, a zadala své rozhodnutí Hlávkovi jako podmínku.

Nejsou to však jen režné cihly, které ukazují na podobnost architektury porodnice s areálem v Černovicích. Ten především připomínají stupňovité zalamované štíty na hlavním průčelí, kdy i zde opět udivuje ona energická soudržnost a přehledná jednotnost, která tuto budovu tak architektonicky charakterizuje, že ji prostě nemůžeme přehlédnout, a to zejména dnes, kdy naše oko, znaveno šedivostí a neosobností současných staveb podobného účelu, s povděkem spočine na něčem tak atypickém, jako je novogotická porodnice. Tedy atypickém slohem, nikoliv koncepcí. Ta je tak dobře navržena, že si ji do dnes lékaři pochvalují.

Půdorys plánu Zemské porodnice

Koncepčně je totiž Zemská porodnice monoblokem se šesti stejnými jednopatrovými lůžkovými pavilony obklopujícími sadové nádvoří. Pavilony jsou ústřední částí vzájemně propojeny se společnými provozy. Každý pavilón je dispozičně řešen jako dvojtrakt po osmi pokojích orientovaných k jihu do zahrady. Pokoje byly šestilůžkové a na návrhu vedle stolku u každé postele je nakreslena i postýlka pro dítě. Jak je to dávno, co jsme halasně začali vracet dítě zpět k matce na pokoj? A těch řečí kolem, studií a článků. Hygienické příslušenství je ve všech chodbách stejné, připojeno ze severní strany. Vše ostatní, co porodnice pro svůj provoz potřebuje (*slehárný, operační sály, laboratoře, posluchárny, místnosti lékařů*), je seskupeno kolem nádvoří, takže lůžkové pavilony šestinedělek jsou vlastně izolovány a ženy mají

optimální podmínky ke klidu. Toto uspořádání se projevilo jako velmi výhodné i dnes, kdy se dal každý jednotlivý pavilón úplně uzavřít a provádět v něm rekonstrukci za provozu porodnice.

Na svoji dobu se prostě tato Hlávková celková koncepce pohybuje v nadprůměru. Hlávkově musely být známé tehdejší průkopnické požadavky Semmelweise na zlepšení hygieny v porodnictví, v souvislosti s ochranou před horečkou omladnic, protože tendence rozdělit rodičky do menších skupin je z projektu naprosto zřejmá. Například jen o 30 let mladší pařížská porodnice Lariboisiere, postavená v letech 1846 - 1853, měla tradičně jediný velký lůžkový sál, opatřený na obou koncích minimálním příslušenstvím. Pražský ústav byl tedy vývojově pokročilejší. Projekt zcela odděluje i budovu hospodářskou s kuchyní, prádelnou a kotelnou, která je na hlavní soubor napojena chodbami. (*Hospodářská budova je součástí kulturní památky, navíc je i památkou technickou a nyní se přestavuje, jak ukazují fotografie ASORKD, bez stavebně historického průzkumu a bez památkového dozoru – pozn. ASORKD.*) Hlávka nezapomíná ani na ústavní kapli s křtitelnicí, kde bylo možno narozené dítě hned pokřtít. Samozřejmě že za komunismu toto vadilo a z kaple sv. Kříže, patřící k farní osadě sv. Apolináře, architektonicky velmi zajímavé a památkově chráněné, se stalo nedůstojné skladiště. To je dnes již napravenoⁱ⁾. Kaple je velmi pozoruhodná. Její dvojpodlažní prostor s arkýřem vystupujícím z přední fasády vstupního traktu a sklípkovou klenbou navazuje na domácí pozdně gotické formy, což v době bujícího purismu překvapuje. V kapli jsou obrazy malířů Adolfa Körbera a Adolfa Liebschera. Za povšimnutí stojí také varhany. Po výtvarné stránce se Josefu Hlávkově podařilo vyřešit komplex porodnice s obrovskou suverenitou, která ve výborně organizovaném vnitřním prostoru zcela evidentně prokazuje speciální novodobý účel. Jak již bylo řečeno výše, je dnes celý areál chráněnou kulturní památkou. Je navíc o to cennější, že je jednou z mála staveb tohoto typu v Evropě, mající nepřetržitou kontinuitu ve využití.

Kapitola z připravované publikace Pavla P. Riese
Josef Hlávka, architekt, stavitel a největší český mecenáš

ⁱ⁾ *Renovace kaple* - Hned po roce 1989, po pádu komunismu, vznikla na úseku porodnice iniciativa restaurovat prostor kaple a vrátit ji k jejímu někdejšímu účelu. Rád jsem se stal prostředníkem této iniciativy mezi porodnicí a Nadáním Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových. Personál porodnice se na mne obrátil ze dvou důvodů. Jednak jako na otce, který zde v roce 1991 se svojí ženou zažil narození syna Viléma (nemusím, doufám, zdůrazňovat, že jsme si porodnici nevybrali náhodně) a jednak jako na člověka, kterého vždy zajímalo vše, co je spojeno se jménem Josefa Hlávky. Společnými silami se podařilo vyvinout iniciativu, která vedla k tomu, že kaple je dnes citlivě zrestaurována (velkou zásluhu na tom má pan Karel Ksandr) a její prostora se používá jak ke křtu novorozenců, tak pro pořádání koncertů.